

SUOMEKSI

ITSENÄISYYS *ja* DEMOKRATIA

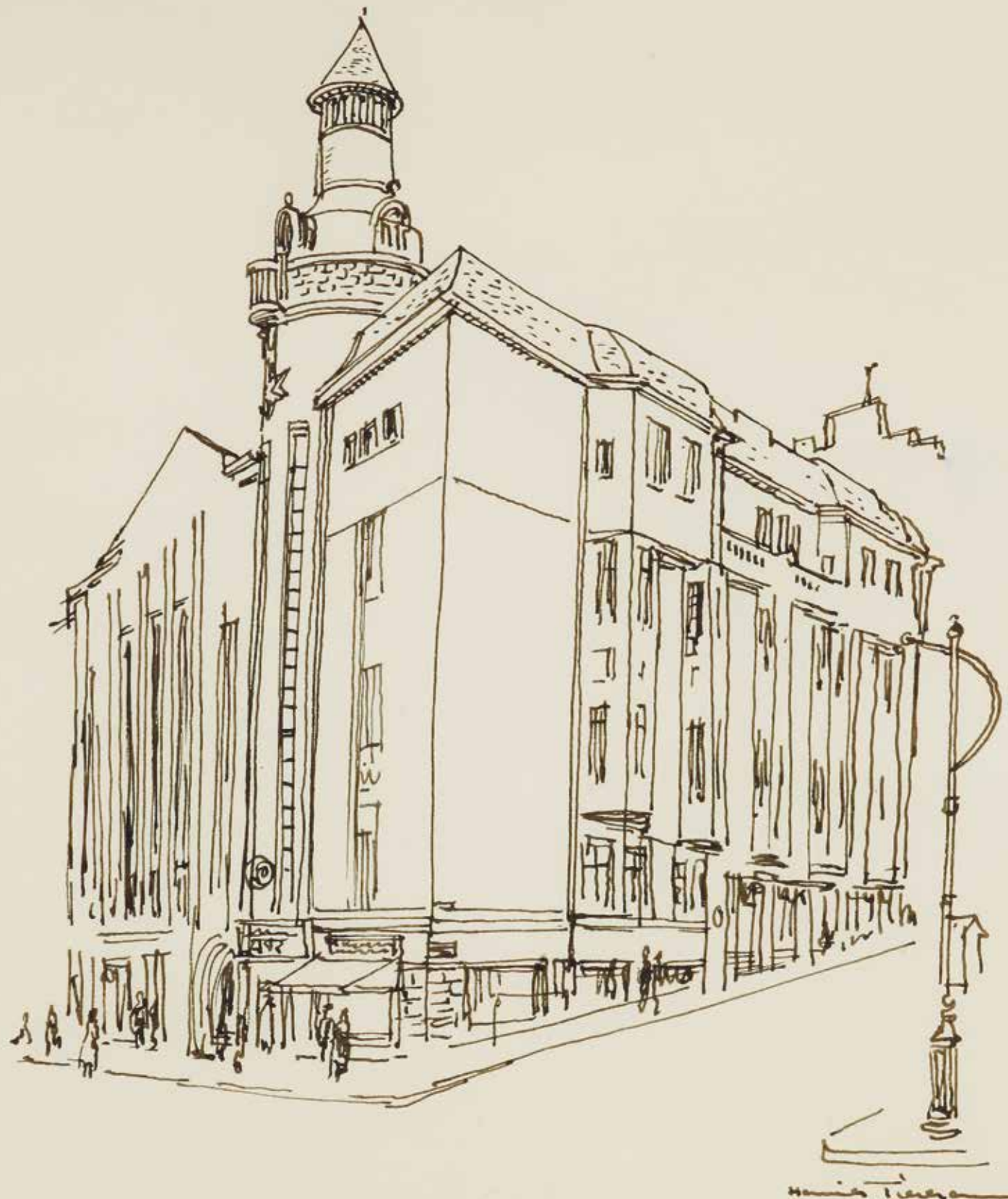
*Parlamentaarikkojen rooli
Suomen historiassa 1917–1920*

»Kun valtiopäivät päätti täysistuntonsa
6. päivänä joulukuuta 1917,
kukaan ei nostanut maljoja tai
laulanut lauluja vapaalle Suomelle.»

Näin on usein historian käännekohtissa.

Heimolan talossa annettiin Suomen itsenäisyysjulistus 6.12.1917.
Piirros Henrik Tikkanen.

Joulukuun 6. päivää 1917 pidetään hyvin perustein Suomen historian käännekohtana, ja vuodesta 1919 päivää on vietetty Suomen itsenäisyyspäivänä. Tuona päivänä nimittäin eduskunta hyväksyi senaatin itsenäisyysjulistuksen ja antoi valtuudet päätöksen toimeenpanoon.

Aikalaiset eivät tosin pitäneet päätöstä erityisen juhlallisena tai ratkaisevana. Suuremmat voimat olivat liikkeellä. Ensimmäistä maailmansotaa oli käyty yli kolme vuotta, ja Venäjällä kehitys oli vajaata kuukautta aiemmin saanut uuden käänteen bolševikkien otettua vallan Pietarissa. Suomessa kansanedustajat ymmärsivätkin, että itsenäisyysjulistus ei sinänsä riittänyt pitkälle. Kansalaiset olivat huomattavasti kouriintuntuvampien haasteiden edessä: elintarvikepula kasvoi ja rikollisuus ja korpilakot lisääntyivät. Vihamieliset hyökkäykset lehdistössä kärjistyivät, ja valko- ja punakaartit aseistautuivat eri puolilla maata. Ja pian kaikki muuttuisi vieläkin pahemmaksi.

Suomen historiaa tarkasteltaessa on kuitenkin ilmi-selvää, että vaikka vuodet 1917–1920 olivat dramaattisimmat ja vaikeimmat, ne olivat myös menestyksellä täynnä vaiheita kansakunnan historiassa. Maamme oltua 600 vuotta osana Ruotsia ja 108 vuotta Venäjän suuriruhtinaskuntana kansan valitsevat parlamentaariset päätivät kaaoksen keskellä ottaa askeleen kohti kansallista itsemääräämisoikeutta eli suvereniteettia. Ja tässä onnistuttiin.

Alle kaksi vuotta itsenäisyysjulistuksen jälkeen Suomi sai parlamentaariseen demokratiaan perustuvan tasavaltalaisen valtiomuodon. Se on useista sisä- ja ulkopoliittisista kriiseistä huolimatta kestänyt meidän päiviimme saakka.

Tällaista valtiosäännön jatkuvuutta on vain harvoissa nykyisen Euroopan unionin maissa. Tämä on huomionarvoista siitäkin syystä, että Suomen itsenäisyys ja poliittinen vakaus ovat olleet eduksi myös Suomen naapurimaille. Mutta miten kaikki tapahtui ja mikä rooli maamme kansanedustajilla tässä draamassa oli?

Suuremmat voimat

Välitön syy Suomen vapautumiseen Venäjän imperiumista oli bolševikkien lokakuun vallankumous. Näiden tapahtumien taustalla oli joukko syvempiä historiallisia prosesseja, jotka yhdessä johtivat ensimmäisen maailmansodan puhkeamiseen ja kaaokseen Venäjällä.

Suurvaltojen taistelu uusista siirtomaista ja markkinaosuuksista laajenevassa maailmantaloudessa kiihtyi 1800-luvun lopulla teollistumisen myötä. Samanai-

kaisesti varustelu kiihtyi, kansallismielisyyttä lietsottiin iskulausein ja suurvallat syyttelivät toisiaan, mikä kaikki johti loppukesästä 1914 ensimmäiseen maailmansotaan.

Nämä voimat vaikuttivat myös Suomeen. Maamme säätyvaltiopäivät olivat kokoontuneet vuodesta 1863 ja vieneet läpi monia uudistuksia, mutta vain alle viisi prosenttia kansalaisista oli äänioikeutettuja valtiopäivävaaleissa. Kun Suomi alkoi 1890-luvun

lopulla toden teolla teollistua, lisääntyivät vaatimukset äänioikeuden laajentamisesta. Samaan aikaan Suomen suuriruhtinaskunnan ja Venäjän keisarikunnan väliset ristiriidat kärjistyivät venäläistämistöimien vuoksi.

Ensimmäinen suuri poliittinen mullistus tapahtui vuosina 1905–1906 Venäjän ja Japanin välisen sodan vastoinkäymisten myötä. Koko Venäjän imperiumia ravistelivat mielenosoitukset ja mellakat. Keisari suosui nyt perusteelliseen eduskuntauudistukseen Suomessa, ja vuonna 1906 maan kaikki 24 vuotta täytäneet miehet ja naiset saivat oikeuden äänestää ja asettua ehdolle.

Uudenlainen julkinen keskustelu alkoi saada muotoaan. Äänioikeutettujen määrä kymmenkertaistui yhdessä yössä, lehdistösensuuria helpotettiin ja kansanjoukkojen mobilisointi sai vauhtia tiheästi järjestettyjen eduskuntavaalien vuoksi. Valitettavasti myös yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui vihamielisemmäksi. Mitään merkittäviä uudistuksia ei pystytty viemään läpi puolueiden välisten erimielisyyksien vuoksi ja keisarin hajottaessa toistuvasti valtiopäivät.

Vuodesta 1908 lähtien tehdyistä uusista venäläistämistoimista huolimatta vain erittäin harvat suomalaiset saattoivat edes haaveilla itsenäisyydestä. Suomen liittämisen Venäjän imperiumiin vuonna 1809 oli

sanellut Venäjän kasvava huoli Pietarin turvallisuudesta. Venäläisiä joukkoja oli tämän vuoksi vuoteen 1917 saakka koko ajan maassamme, ja joka kerran Venäjän imperiumin joutuessa mukaan suurvaltaselkkaukseen sen joukkoja Suomessa vahvistettiin entisestään.

Näin tapahtui myös ensimmäisen maailmansodan puhjetessa syyskesällä 1914. Suomeen sota kohdistui aluksi vain välillisesti. Suomalaiset oli vapautettu asevelvollisuudesta, ja rintama oli pitkään turvallisen välimatkan päässä. Lisäksi suomalaisten tuotteiden kysyntä Venäjällä kasvoi sodan vuoksi suureksi. Sotatila ja kovennettu sensuuri määrättiin kuitenkin koko valtakuntaan, ja uudesta venäläistämisohjelmasta Suomessa ilmoitettiin syksyllä 1914. Ohjelmaa ei tosin ehditty panna täytäntöön, kun Venäjän imperiumi ajautui kevättalvella 1917 vallankumoukselliseen kaaokseen ja valtatyhjiöön.

Venäjän hallitus ei sodan puhkeamisen jälkeen luottanut niskoitteleviin suomalaisiin eikä kutsunut valtiopäiviä koolle, koska se uskoi eduskunnan protestoivan venäläistämisohjelmaa vastaan. Epäilyjä ruokkivat myös tiedot jääkäriliikkeestä, noin 200 suomalaisen laittomasta värväyksestä Saksan armeijaan. Jääkärien tarkoitus oli palata kotimaahan ja Saksan tuella johtaa vapaussotaa Venäjää vastaan.

Suurvaltojen pyrkimykset 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vaikuttivat tapahtumiin myös Suomessa. Esimerkiksi Venäjän keisarikunnan tappio Venäjän–Japanin sodassa 1900-luvun alussa johti Suomessa vuoden 1906 eduskuntauudistukseen. Viereisellä sivulla on venäläinen propagandakuva vuodelta 1904.

Oikealla on kuva venäläisistä joukoista Riihimäen asemalla 1910-luvulla. Ennen itsenäistymistä venäläisiä joukkoja Suomessa vahvistettiin aina Venäjän joutues- sa mukaan suurvaltaselkkaukseen.

Venäjän vallankumous

Kun sotatilanne oli vakiintunut, Suomessa järjestettiin heinäkuussa 1916 eduskuntavaalit, joissa sosialidemokraatit saivat suuren vaalivoiton ja yksin enemmistön valtiopäiväpaikoista (103 paikkaa 200 paikasta). Tämä enemmistö ei kuitenkaan ollut minkään arvoinen niin kauan kuin Venäjän hallitus kieltäytyi kutsumasta valtiopäiviä koolle, ja keisari oli lisäksi veto-oikeudellaan estänyt kaikki uudistukset.

Tilanteen muuttumista odotellessa kansanedustajat alkoivat kevättalvella 1917 keskustella mahdollisuudesta käyttää Venäjän heikkoutta hyväksi Suomen autonomian vahvistamiseksi tai jopa maan itsenäiseksi julistamiseksi. Kaikki eduskuntapuolueet olivat avoimia molemmille vaihtoehdoille. Keisarinvallan otteen heikentymistä odotellessaan puolueet valmis- telivat yhteisen ehdotuksen, jonka lähtökohtana oli Suomen autonomisen aseman parantaminen ja selkeyttäminen.

Samanaikaisesti yhä useammat kansanedustajat alkoivat pitää itsenäisyyttä realistisena vaihtoehtona. Tähän saakka ajatus kansallisesta suvereniteetista

oli johtotähtenä ainoastaan pienelle porvarillisten ja sosialististen aktivistien joukolle, joka piti yhteyksiä Venäjän vallankumouksellisiin keisarikunnan vastaisessa maanalaisessa toiminnassaan. Sama poliittisesti kirjava joukko oli jääkäri liikkeen takana, mikä merkitsi kaikesta huolimatta jokseenkin laajaa valmiutta aseiden avulla tapahtuvaan vapautumiseen.

Sitten tapahtui se, mitä monet olivat toivoneet. Maaliskuun alussa 1917 puhkesi vallankumous imperiumin pääkaupungissa Pietarissa. Keisari luopui vallasta ja Venäjän duuma valitsi väliaikaishallituksen. Väliaikaishallitus lakkautti joukon keisarivallan asettamia rajoitteita myös Suomessa, mitä pidettiin tietenkin tervetulleena. Venäläistämishojelman lakkauttamisen lisäksi valtiopäivät voitiin kutsua koolle, ja uuden kenraalikuvernöörin Stahovitsin johdolla muodostettiin senaatti, johon tuli kuusi sosialidemokraattista ja kuusi porvarillista senaattoria. Sosialidemokraatti Oskari Tokoi valittiin varapuheenjohtajaksi, minkä vuoksi sosialidemokraateilla oli enemmistö näinä kertoina, kun Stahovits ei johtanut puhetta.

Kaikkialla hajoavassa imperiumissa kaikui venäläisen iskulause ”svaboda” eli vapaus. Myös Suomessa maaliskuun vallankumousta juhlittiin innostuneissa tunnelmissa, mutta pian suitsimaton vapaus ryöstäytyi kaaokseksi ja levottomuuksiksi. Kapinoivat venäläisotilaat tappoivat kymmenittäin omia upseereitaan. Levottomuudet johtivat elintarvikepulan takia ryöstelyyn ja lakkoihin.

Valtiopäivillä nähtiin, että jotakin oli tehtävä järjestyksen palauttamiseksi ja ryhdyttiin keskustelemaan mahdollisuudesta irtautua Venäjästä kokonaan. Huh- tikuussa 1917 senaatin varapuheenjohtaja Oskari Tokoi piti huomiota herättäneen puheen, jossa hän totesi, että perustus oli nyt laskettu Suomen kansan itsenäisyydel-

le, ja kehotti kaikkia tukemaan sen toteuttamista. Hän kehui myös avoimesti jääkäri liikettä sen tavoitteesta vapauttaa Suomi Venäjästä Saksan avulla. Kolmannes jääkäri liikkeen miehistä oli värvätty työväenluokasta, joka oli jo pitkään suhtautunut kriittisesti keisarilliseen hallitukseen.

Alkukesällä 1917 joukko sosialidemokraatteja ja jääkäri liikkeen johto sopivat kotimaisen miliisin perustamisesta järjestyksen palauttamiseksi. Lisäksi he pyrkisivät viemään läpi niin sanotun valtalain. Valtalailla haluttiin siirtää kaikki Suomen sisäisiä asioita koskeva valta valtiopäiville: lakien vahvistaminen, valtiopäivien koolle kutsuminen ja hajottaminen sekä senaatin nimittäminen.

Eduskuntavaalien äänestystilaisuus Hanhon kansakoululla Ruovedellä 3.7.1916. Opettaja Sulo Salmijärvi istuu pöydän päässä. Hänen vaimonsa postinhoitaja ja tyttöjen käsitöitä opettanut Maija Salmijärvi seisoo liitutaulun vasemmalla puolella. Puuseppä Matti Ahonen, virsikanteleiden ja harmonien rakentaja, seisoo liitutaulun edessä.

Valtalaki

Eduskunta hyväksyi valtalin 18. heinäkuuta 1917 sosialidemokraattien, maalaisliittolaisten ja porvarillisten itsenäisyyden kannattajien määräenemmistöllä (136–55). Päätös tehtiin siinä uskossa, että bolsevikkien samanaikaisesti tekemä vallankaappaus hälventäisi lain vastustusta Venäjällä. Bolsevikit tukivat avoimesti suomalaisten itsenäisyyspyrkimyksiä, koska imperiumin hajottaminen palveli heidän valtapyrkimyksiään.

Venäjän väliaikaishallitus tai venäläisten sosialistien enemmistö eivät kuitenkaan olleet valmiita hyväksymään Suomen irrottautumista Venäjästä. He ymmärsivät, että saksalaiset voisivat käyttää vapaata Suomea sotilaallisena sillanpääasemana. Kun Venäjän väliaikaishallitus oli tukahduttanut bolsevikkien vallankaappauksen, se julkaisi manifestin, jossa valtalaki peruutettiin, valtiopäivät hajotettiin ja määrättiin uudet vaalit.

Suomen senaatti vahvisti tämän manifestin äänin 7–6. Porvarilliset senaattorit tukivat senaatin puheenjohtajaa Stahovitsia, joka piti valtalakia oikeudellisesti kestäättömänä. Stahovitsin mielestä vallansiirrosta olisi pitänyt sopia Venäjän hallituksen kanssa. Tulkin-ta herätti katkeruutta vastakkaisessa leirissä, ja itse-näisyyden puolesta kiihkoilevat syyttivät porvarillisia senaattoreita jopa maanpetoksesta. Sosialidemokraatit pitivät porvarillisia senaattoreita itsekkäinä luokkajuonittelijoina, jotka yrittivät Venäjän avulla estää sosiaali-demokraattien uudistusehdotukset kahdeksan tunnin työpäivästä ja demokraattisista kunnallisvaaleista.

Kolmen seuraavan kuukauden aikana kaaos lisääntyi koko Venäjän imperiumissa. Valtalin peruuttaminen ja valtiopäivien hajottaminen syvensivät Suomessa poliittisten ryhmittymien välille syntynyttä säröä. Niin sosialidemokraatit kuin porvarilliset puolueetkin tavoittelivat mahdollisimman suurta itsenäisyyttä, mutta olivat yhä erimielisempiä keinoista, joilla siihen päästäisiin.

Socialidemokraatit pitivät Venäjän väliaikaishallitusta ratkaisevana esteenä niille suurille uudistuksille, joilla Suomi haluttiin muuttaa sosialistiseksi yhteiskunnaksi. Tämän vuoksi he ajautuivat lähemmäksi bolsevikkeja, jotka Venäjällä ainoina tukivat suomalaisten itsenäisyyspyrkimyksiä ja joilla lisäksi oli vahva ote venäläisten joukkojen vallankumousneuvostosta Suomessa. Kasvava anarkia ja rikollisuus johtivat lailisuusmielisten ja aktivismia kannattavien porvarillisten kansanedustajien ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden nopeaan lähentymiseen.

Lokakuun 1917 alussa järjestettiin eduskuntavaalit, joissa porvarillinen ryhmittymä sai enemmistön 108–92. Uusien valtiopäivien kokoontuessa ensimmäiseen istuntoonsa 1. marraskuuta 1917 tunnelma oli katkera. Kumpikin leiri oli alkanut muodostaa omia aseistettuja järjestyskaartejaan, mikä lisäsi molemminpuolista epäluuloa yhä kaoottisemmiksi käyvissä oloissa. Kuinka kauan vastapuoli olisi valmis keskustelemaan Suomen tulevaisuudesta Heimolan istuntosalissa? Milloin sen sijaan aseet puhuisivat?

Leipäjono Helsingissä Fabianinkadulla kevään 1917 mielenosoitusten aikaan. Ruokapula koetteli etenkin kaupunkien väestöä.

Eduskuntavaalit 1917		
Puolue	Kansanedustajia	Muutos vuoden 1916 vaaleista
Suomen sosialidemokraattinen puolue	92	– 11
Suomalainen puolue	32	– 1
Maalaisliitto	26	+ 7
Nuorsuomalaiset	24	+ 1
Ruotsalainen kansanpuolue	21	0
Kansanpuolue	5	+ 5
Yhteensä	200	

Me vaadimme!

Kompromissien saavuttamisesta tuli yhä vaikeampaa, kun sosialidemokraatit esittelivät ”Me vaadimme” -ohjelmansa heti valtiopäivien aluksi. Vaatimuslistaan sisältyi valtalain välitön voimaan saattaminen ja joukko muita yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka olisivat käytännössä merkinneet siirtymistä sosialistiseen yhteiskuntaan. Sen lisäksi, että valtio takavarikoisi kaikki elintarvikevarastot, vaadittiin porvarillisten järjestyskaartien välitöntä hajottamista ja riisumista aseista. Vaatimuksia pidettiin porvarillisella puolella kohtuuttomina ja pahaenteisinä.

Marraskuun 7. päivän vastaisena yönä ”Me vaadimme” -ohjelma sai uutta ajankohtaisuutta bolsevikkien otettua vallan Pietarissa. Bolsevikkeja tukeva Venäjän laivaston vallankumousneuvosto Helsingissä kehotti yhdessä Leninin kanssa suomalaisia sosialidemokraatteja ottamaan vallan ja varusti tämän vuoksi heidän punakaartilaisiaan asein. Kaksi päivää myöhemmin Suomen työväenliikkeen johtajat perustivat bolsevistisen esikuvan mukaisen vallankumouksellisen keskusneuvoston. Vahvoista vallankaappausvaatimuksista huolimatta neuvosto päätti viedä läpi ”Me vaadimme” -ohjelman yleislakon avulla.

Lakko järjestettiin 13.–19. marraskuuta eli samaan aikaan, kun bolsevikit lujittivat valtaansa Pietarissa. Tämä vaikutti voimakkaasti siihen, että sosialidemokraattien uudistama ehdotus valtalaksi hyväksyttiin eduskunnassa 15. päivänä marraskuuta vakuuttavalla enemmistöllä 127–68.

Kun Lenin oli ottanut vallan, yhä suurempi osa Suomen porvareista vakuuttui siitä, että kaikki siteet Venäjään tuli katkaista järjestyksen palauttamiseksi. Näin varsinkin siksi, että lakkoilijoiden haaliessa elintarvikkeita ja aseita syntyi eri puolilla maata aseellisia välikohtauksia, jotka vaativat yli 30 ihmisen hengen.

Valtalain hyväksyminen oli käytännössä itsenäisyysjulistus. Eduskunta otti toistaiseksi vallan, joka ”voimassa olevien säännösten mukaan oli kuulunut keisarille ja suuriruhtinaalle”. Lisäksi kaikki aiemman ehdotukseen sisältyneet ulkopoliittikkaa ja puolustusta koskevat varaukset poistettiin. Välittömästi tämän jälkeen eduskunta säati uusilla valtuuksillaan demokraattisen kunnallislain ja lain kahdeksan

tunnin työpäivästä. Lait hyväksyttiin laajalla enemmistöllä.

Tämä ei kuitenkaan merkinnyt ryhmien välisestä sovintoa. Vallankumousintoilijat saivat yhä suuremman vaikutusvallan työväenliikkeessä, ja Pietarin bolsevikkihallitus yllytti heitä toimintaan. Samaan aikaan Suomessa olevat venäläissotilaat jatkoivat yhdessä suomalaisten huligaanien kanssa ryöstelyään eri puolilla Suomea.

Muut puolueet kiirehtivät tämän vuoksi perustamaan porvarillisen senaatin eli hallituksen. Laillisuustaistelija Pehr Evind Svinhufvudin johtama hallitus päätti julistaa Suomen itsenäiseksi selkeästi julkaistuna ja ryhtyä toteuttamaan suvereniteettia käytännössä. Asialistalla oli myös järjestyksen palauttaminen, mikä nopeutti valkokaartien aseistamista ja suunnitelmia kutsua apuun Saksan armeija, joka oli edennyt lokakuussa 1917 Viroot.

Asiaan kuului, että Saksan hallitus oli aktiivisesti kehottanut Svinhufvudin senaattia julistamaan Suomen itsenäiseksi. Saksa solmi samaan aikaan aselevon bolsevikkihallituksen kanssa. Saksan tavoitteena oli, että tulevissa Saksan ja Venäjän välisissä rauhanneuvotteluissa Venäjä suostuisi vetämään joukkonsa pois Suomesta, josta oli tullut itsenäinen valtio.

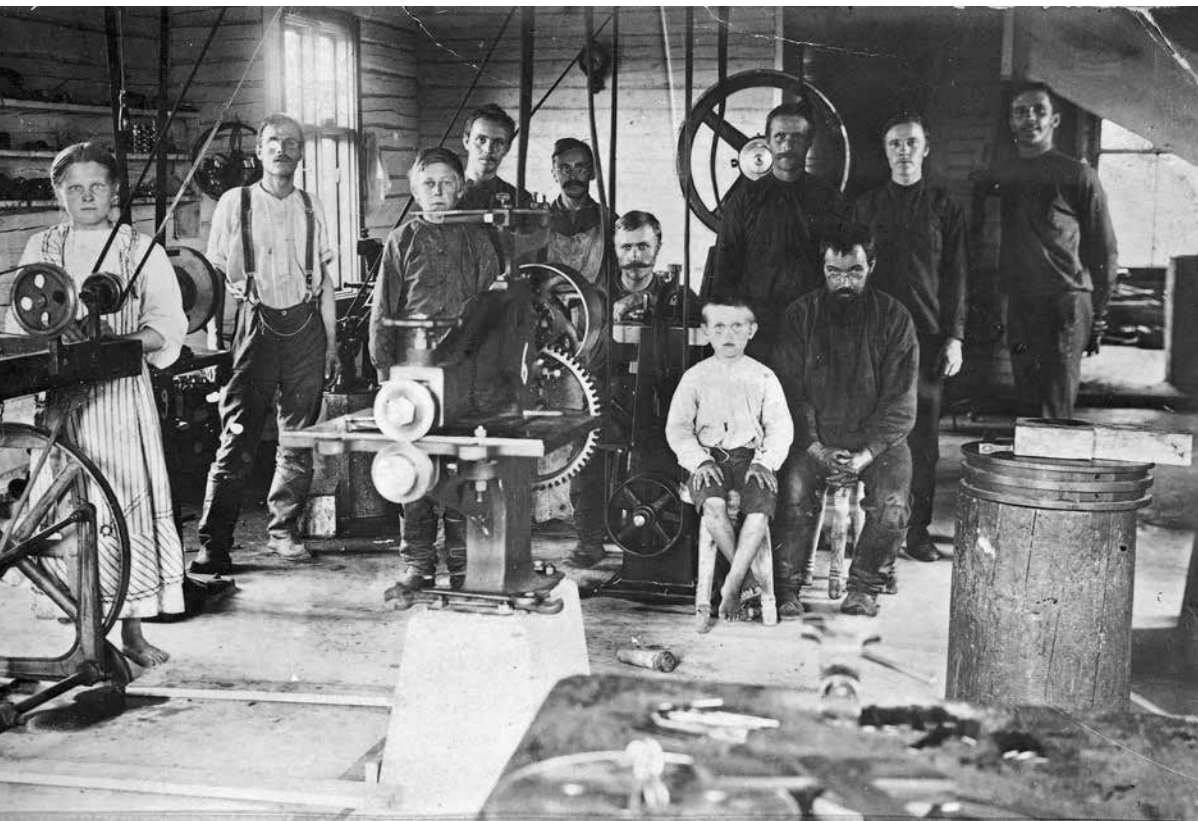

Mielenosoituslippu

Arkea 1910-luvulla

Vaikka 1910-luku oli Suomessa ja maailmalla täynnä dramatiikkaa ja myllerrystä, kuului siihen myös ahkeraa työntekoa ja arkista rauhaa. Suomi oli ennen itsenäistymistä vahvasti agraariyhteiskunta.

Itsenäisyysjulistus

Svinhufvud luki 4. päivänä joulukuuta valtiopäivillä senaatin itsenäisyysjulistuksen. Itsenäisyysjulistuksessa viitattiin samanaikaisesti esitettyyn ehdotukseen hallitusmuodoksi, jossa Suomi määriteltiin riippumattomaksi tasavallaksi.

Senaatti lupasi kääntyä muiden valtioiden puoleen saadakseen itsenäisyyden ”kansainvälisesti tunnustetuksi” ja totesi, että sille oli jo saatu vahva tuki Venäjältä eli bolsevikkihallitukselta.

Seuraavana päivänä itsenäisyysjulistus julkistettiin. Mikään eduskuntaryhmä ei vastustanut sitä sinänsä, koska se oli käytännössä selvitys jo hyväksyttyyn valtalakiin. Sosialidemokraatit ja monet porvarilliset parlamentaarikot olivat kuitenkin tyytymättömiä siihen, että julistuksesta oli päätetty ilman eduskunnan hyväksymistä, mikä oli ristiriidassa vastikään hyväksytyn valtalain kanssa. Sen mukaan päätöksiä voitiin tehdä ainoastaan eduskunta-aloitteiden pohjalta. Porvarilliset puolueet sopivat sen vuoksi, että senaatin julistus käsiteltäisiin uudelleen valtiopäiväaloitteena. Menettelyä suosittelivat myös Suomessa olevat ulkomaiset konsulit, koska tämä antoi julistukselle enemmän poliittista arvovaltaa.

Torstaina 6. päivänä joulukuuta 1917 porvarilliset puolue ryhmät esittivät aloitteen, jonka ensimmäinen allekirjoittaja oli maalaisliiton ideologi Santeri Alkio ja jossa senaatille annettiin valtuudet suunnitelmiansa toimeenpanoon. Sosialidemokraattien vastaehdotuksen lähtökohtana oli, että itsenäisyydestä neuvoteltaisiin ensin Venäjän hallituksen kanssa, sen jälkeen se hyväksyttäisiin maiden parlamenteissa ja lopuksi eduskunnan valiokunnat ja täysistunto huolehtisivat toimeenpanosta. Alkion ehdotus voitti äänin 100–88.

Sosialidemokraattien viivytyksyritys perustui epäilyyn, että aivan liian nopea irrottautuminen Venäjästä vaikeuttaisi siirtymistä sosialistiseen Suomeen. Niin kauan kuin venäläisiä joukkoja oli maassa, porvarilliset voimat eivät voisi kutsua apua Saksasta tukahduttamaan työväenliikettä ja sen sosialistisia

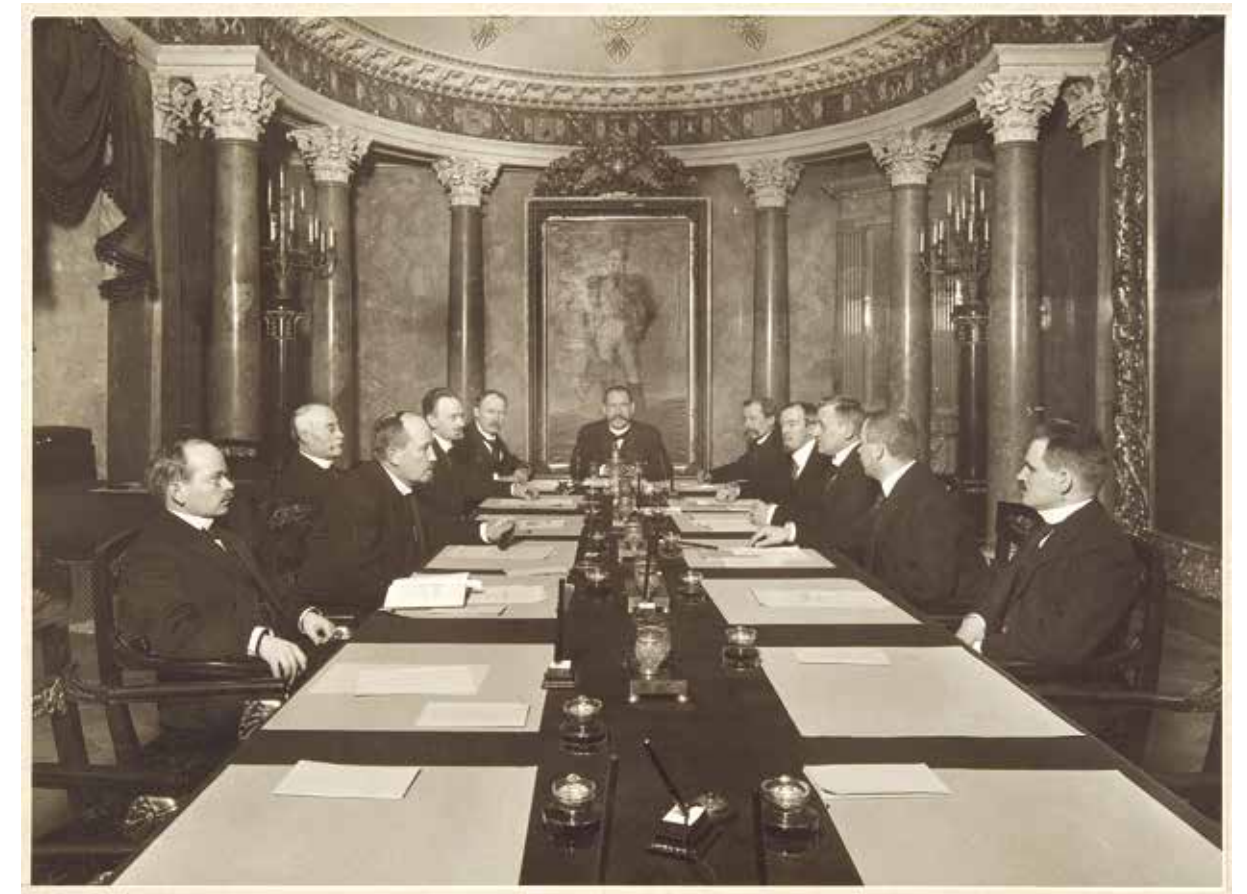
Päätös itsenäistymisestä tehtiin Heimolan talossa, jossa eduskunta kokoontui vuosina 1911–1931. Piirros Henrik Tikkanen.

tavoitteita. Sosialidemokraattien lopullisena tavoitteena oli yhä kansallinen suveriniteetti, mutta he pitivät viisaimpana asian hoitamista yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa ja ehkä vasta maailmansodan päätyttyä.

Vaikka eduskunnan päätös oli ensisijaisesti täsmennys marraskuussa hyväksyttyyn valtalakiin, juuri joulukuun 6. päivää alettiin kaksi vuotta myöhemmin viettää Suomen itsenäisyyspäivänä. Päivämäärästä tuli tärkeä, koska 6.12.1917 eduskunta antoi tukensa senaatin ehdottamalle hallitusmuodolle, jossa Suomi

määriteltiin nimenomaan tasavallaksi. Jos Suomi olisi saanut sosialistisen tai monarkistisen valtiosäännön, kansallisen juhlapäivän päivämäärä olisi epäilemättä ollut toinen.

Kun valtiopäivät päätti täysistuntonsa 6. päivänä joulukuuta 1917, kukaan ei nostonut maljoja tai laulanut lauluja vapaalle Suomelle. Näin on usein historian käännekohtissa. Niitä aletaan pitää suurina ja merkityksellisinä vasta jälkikäteen, kun tiedetään, mihin ne johtivat.

P. E. Svinhufvudin ensimmäistä hallitusta sanotaan myös itsenäisyysseenaatiksi. Istuntosalin seinällä oli Svinhufvudin takana Aleksanteri I:n muotokuva. Sittemmin esittelysalin seinille on ripustettu Suomen presidenttien muotokuvia.

Sota ja monarkia

Seuraavan kahden kuukauden aikana poliittinen konflikti Suomessa riistäytyi askel askeleelta veriseksi sodaksi kahteen leiriin jakautuneiden siviilikaartien välillä. Niiden toimintaa ohjasivat pitkälti Berliinin ja Pietarin hallitukset. Konflikti ei lievittynyt, vaikka Suomen itsenäisyyden tunnustivat sekä bolsevikkien hallitsema Venäjä että muut Suomelle tärkeät maat.

Leninin aikomuksena ei ollut parlamentaariseen demokratiaan perustuvan itsenäisen Suomen synnyttäminen. Tarkoituksena oli vakuuttaa suomalaisille sosialidemokraateille, että bolsevikit pitävät lupauksensa vähemmistökansojen oikeudesta kansalliseen itsemääräämisoikeuteen. Kun näin olisi tapahtunut, suomalaiset sosialidemokraatit ottaisivat vihdoinkin vastuun maailmanvallankumouksesta ja estäisivät valtaannousullaan saksalaisten pyrkimykset käyttää hyväkseen Suomen kysymystä Venäjän ja Saksan välisissä rauhanneuvotteluissa.

Eduskunnalla ei ollut todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa tähän suurvaltapoliittiseen peliin. Tammi-kuun puolivälissä 1918 porvarihallitus antoi Venäjän armeijan palveluksesta palanneelle kenraaliluutnantti Gustaf Mannerheimille tehtäväksi muuttaa porvarilliset suojeluskunnat valtion järjestysvallaksi.

Tämä kiihdytti entisestään molempiin leireihin kuuluvien kaartien aseistautumista ja johti osapuolten keskinäiseen syytelyyn maan ajamisesta sisällisso-

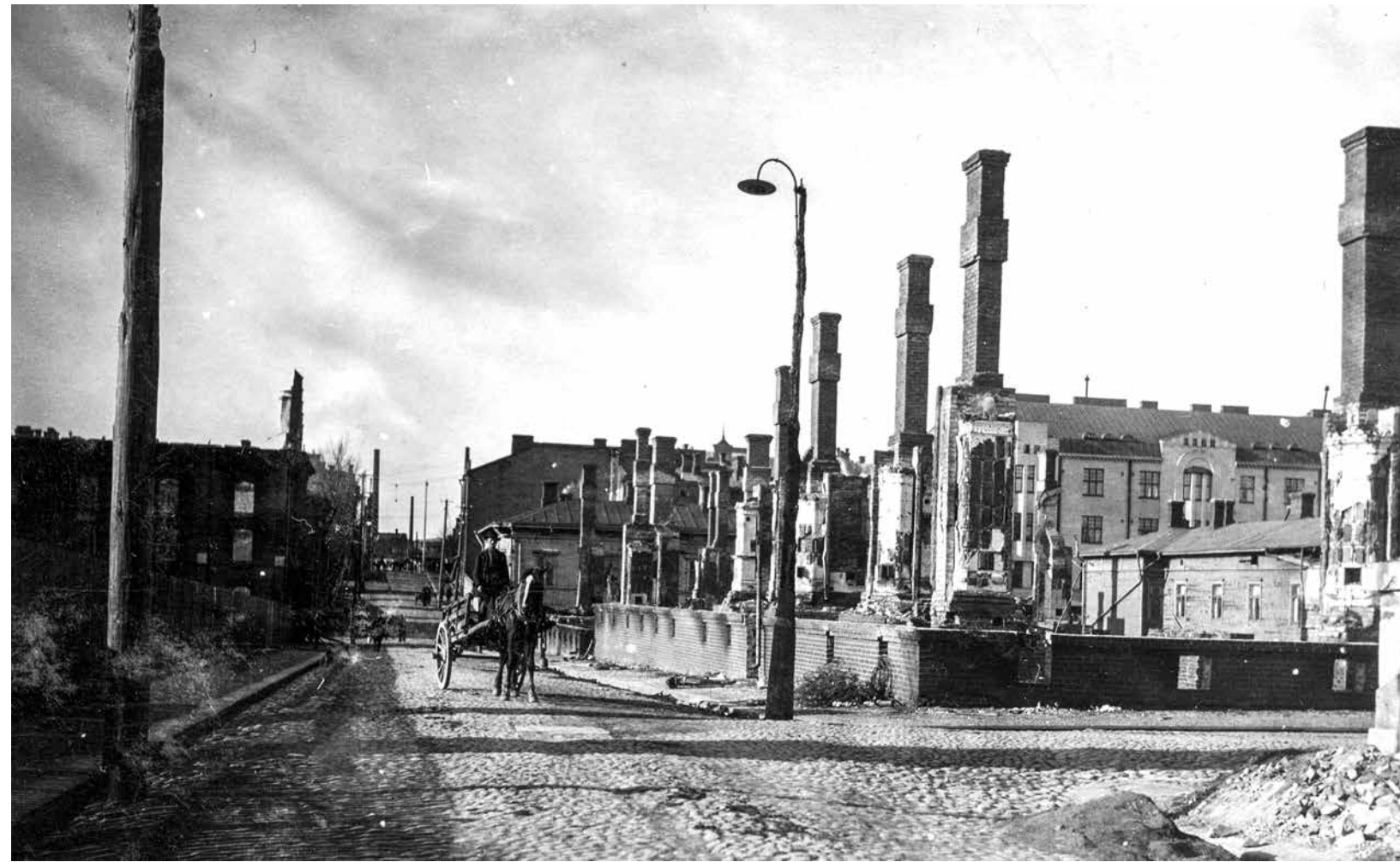
taan. Joitakin päiviä myöhemmin työväen punakaartit ja suojeluskunnat eli valkoiset iskivät yhteen Viipurissa. Bolsevikkihallituksen kiivaiden vaatimusten jälkeen sosialidemokraatit päättivät ottaa vallan Hel-singissä tammikuun 28. päivän vastaisena yönä. Samana yönä suojeluskuntalaiset riisuivat Mannerheimin käskystä venäläisjoukot aseista Pohjanmaalla. Joitakin viikkoja myöhemmin valkoista armeijaa vahvista-maan tulivat Saksasta kotiin palaavat jääkärit.

Kolmen kuukauden veristen taistelujen jälkeen valkoiset saavuttivat voiton. Lopputuloksen ratkai-si pitkälti saksalaisten sotilaallinen väliintulo Etelä-

Suomessa. Väliintulon mahdollisti Saksan ja Venäjän maaliskuussa 1918 Brest-Litovskissa solmima rauha, jossa bolsevikit sitoutuivat vetämään venäläiset joukot Suomesta. Kotimaiset osapuolet olivat taipuvaisia näkemään sodan joko sisäisenä tai vain Suomen ja Venäjän välisenä konfliktina. Tämän vuoksi useimmat suomalaiset vielä nykyäänkin kutsuvat sotaa kansalaissodaksi, sisällissodaksi tai vapaussodaksi. Jos kuitenkin hiukan nostaa katsettaan, on helppo havaita, että aseellinen konflikti Suomessa oli todellisuudessa ensimmäisen maailmansodan syrjäinen sivuhaara.

Suomen kansaa alkuvuodesta 1918 kah-tia jakanut konflikti aiheutti tuhoa ja kärsimystä.

Tampereen taistelun aikana tuhoutu-nutta Kyttälän kaupunginosaa.

Vasta saavutetusta suvereniteetistaan huolimatta Suomi sidottiin niin poliittisesti kuin taloudellisestikin vahvasti Saksaan, jonka joukot jäivät maahan ja pitivät huolen siitä, että virkaan astui saksalaismielinen hallitus. Lähes kaikki sosialidemokraattiset kansanedustajat samoin kuin sodan hävinneet 80 000 punakaartilaista vangittiin ja haastettiin oikeuteen.

Oikeisto oli sodan aikana vaatinut, että senaatti luopuu suunnitelmistaan määritellä Suomi parlamentaariseksi demokratiaksi. Sen sijaan Suomeen haluttiin vahva kuningasvalta, jossa hallitsijana olisi saksalainen ruhtinas. Ehdotuksen taakse ei kuitenkaan ollut mahdollista saada vaadittua määränemmistöä eduskunnassa, kun osa kansanedustajista oli heinäkuussa 1918 vangittuina.

Hallitus turvautui tuolloin Suomessa yhä voimassa olleeseen vuoden 1772 hallitusmuotoon, joka mää-

räsi parlamentin valitsemaan uuden hallitsijan, jos kuningassuku oli sammunut. Tällä keinolla hallitus sai elokuussa niukalla enemmistöllä valtuudet toimittaa kuninkaan vaali. Eduskunta kokoontui toimittamaan vaalia 9. päivänä lokakuuta, ja koska ainoastaan saksalainen Hessenin prinssi Friedrich Karl oli ehdolla, hänet valittiin Suomen kuninkaaksi.

Tuossa vaiheessa usko Saksan voittoon ensimmäisessä maailmansodassa oli rapautumassa myös valtiopäivien kaikkein saksalaismielisimpien oikeistovaimien piirissä. Saksan antautumisen jälkeen marraskuun alussa hallitus joutui nopeasti kääntämään kelkkansa. Eduskunta valitsi 12. päivänä joulukuuta 1918 valtionhoitajaksi Mannerheimin, joka koko sodan ajan oli esiintynyt länsimielisenä. Hän johtaisi maata siihen saakka, kunnes uusi hallitusmuoto tulisi voimaan.

Suomen itsenäistymisen yhteydessä käytettiin leijonalippua, joka muun muassa nostettiin senaatintalon, valtioneuvoston, lipputankoon 6.12.1917. Lippu sai muutaman kuukauden aikana 1917-18 lähes valtiolipun aseman. Lippu oli karmiininsinoberinpunainen, jonka keskellä oli kullankeltainen vaakunaleijona hopeanvalkoisine varustuksineen ja ruusukkeineen.

Keväällä 1918 lippuasiasia käsiteltiin eduskunnassa ja erilaisten vaiheiden jälkeen perustuslakivaliokunnan ehdotuksesta hyväksyttiin 27.5.1918 ehdotus sinivalkoisesta ristilipusta. Laki lipusta julkaistiin kaksi päivää myöhemmin. Lakiin on sen jälkeen tehty pieniä muutoksia, mutta lippu on pysynyt samana. Lippuluonnoksen vuodelta 1918 laativat taiteilijat Eero Snellman ja Bruno Tuukkanen. (Lähde: SM)

Tasavaltalainen hallitusmuoto

Suomen lainsäädäntöelimet saivat tehtäväkseen laatia uuden valtiosäännön. Samalla oli pyrittävä ratkaisemaan ne haasteet, joita vasta saavutettu itsenäisyys ja sotatapahtumat olivat tuoneet mukanaan. Verrattuna syksyn 1917 kaaokseen tilanne oli ratkaisevasti parempi. Maailmansota oli päättynyt tulokseen, jota tuskin kukaan oli voinut ennustaa – Venäjän ja Saksan imperiumien samanaikaiseen hajoamiseen – mikä tarjosi Suomelle ja muille Itä-Euroopan uusille valtioille todellisen mahdollisuuden itsenäisyytensä lujittamiseen ja sisäpolitiikkansa vakauttamiseen.

Kevättalvella 1919 Suomi solmi uudelleen diplomaattisuhteet länsivaltoihin. Samana keväänä järjestettiin eduskuntavaalit, joihin myös sosialidemokraatit osallistuivat ja saivat 200 paikasta 80. Tämä helpotti ratkaisevasti pyrkimyksiä luoda umpeen syvä kuilu, joka oli syntynyt poliittisten ryhmittymien välille kahden edellisen vuoden aikana. Se, että tämä saattoi tapahtua vajaa vuosi sen jälkeen, kun osapuolet olivat sotineet toisiaan vastaan, osoitti ehkä enemmän kuin

mikään muu, että usko edustukselliseen demokratiaan oli kaikesta huolimatta vahva.

Enemmistö sosialidemokraateista otti nyt selvästi etäisyyttä vallankumoukselliseen sosialismiin. Puolueen radikaalimpi siipi erosi sittemmin puolueesta ja perusti Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen, joka piti läheistä yhteyttä Venäjälle paenneisiin entisiin vallankumousjohtajiin. Myös porvarillinen puoli ryhtyi uudelleen ajankohtaisen valtiosääntökysymyksen vuoksi. Kuningasmieliset vanha- ja nuorsuomalaiset perustivat Kansallisen kokoomuspuolueen, kun taas heidän tasavaltalaismieliset puoluetoverinsa perustivat Kansallisen Edistyspuolueen.

Tasavaltalaismieliset puolueet (socialidemokraatit, edistyspuolue ja maalaisliitto) saivat vuoden 1919 valtiopäivävaaleissa selvän enemmistön, 148 kansanedustajaa, mikä osoitti yksiselitteisesti kansan kannattavan tasavaltalaista valtiomuotoa. Kuningasmieliset parlamentaarikot joutuivat näin ollen antamaan periksi. He saattoivat kuitenkin lohduttautua sillä, että ehdo-

tettu hallitusmuoto antoi presidentille huomattavat valtaoikeudet. Tämä oli sopusoinnussa kuningasmielisten vaatimusten kanssa, koska he kannattivat vahvaa hallitusvaltaa kansan valitseman eduskunnan vastapainona. Erinäisten neuvottelujen jälkeen eduskunnan määränemmistö puolsi lakiehdotuksen kiireellistä käsittelyä, ja se hyväksyttiin lopulta ylivoimaisella enemmistöllä 165–22 kesäkuun 21. päivänä 1919.

Uuden hallitusmuodon vahvisti 17. heinäkuuta valtionhoitaja Mannerheim. Hän asettui ehdolle jo viikkoa myöhemmin toimitetussa presidentinvaalissa. Uusi valtiosääntö määräsi, että presidentin valitsisi 300 kansan valitsemaa valitsijamiestä. Sosialidemo-

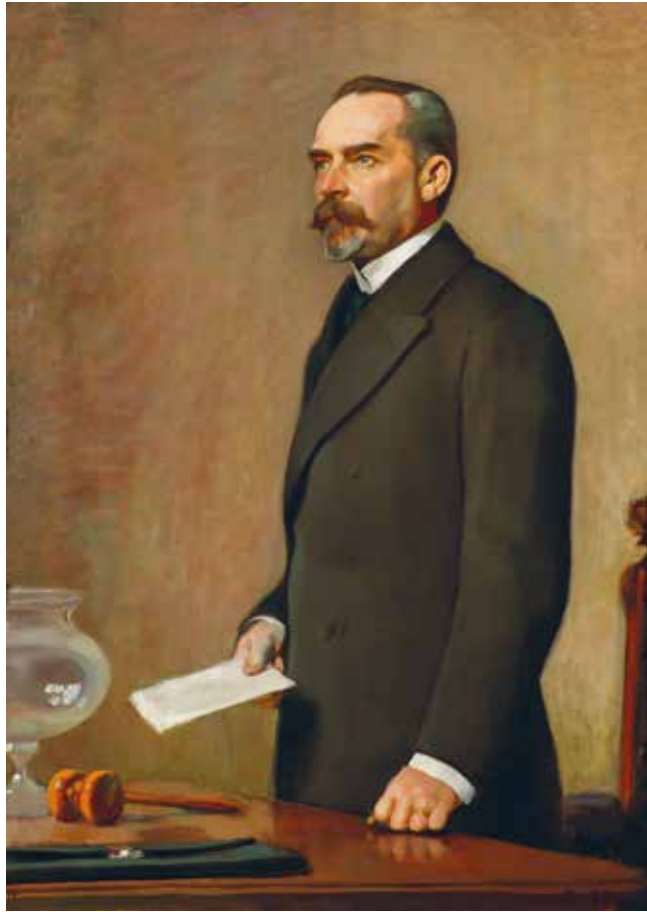
kraatit ja maalaisliittolaiset näkivät, että tämä saattaisi suosia oikeiston ehdokasta Mannerheimia ja ajoivat tämän vuoksi läpi vaalin toimittamisen parlamentissa, jonka nimi oli uudessa hallitusmuodossa muutettu eduskunnaksi. Ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi valittiinkin ensimmäisellä kierroksella vannoutunut tasavaltalainen ja oikeusoppinut K. J. Ståhlberg.

Manööveri herätti ärtymystä oikeistossa. Se kuitenkin joudutti poliittisten ryhmittymien välistä yhteiskunnallista sovintoa ja vakautti maan parlamentaarista demokratiaa, mikä mahdollisti merkittävät yhteiskunnalliset uudistukset ja rauhan solmimisen bolsevistisen Venäjän neuvostotasavallan kanssa lokakuussa 1920.

Kaarlo Juho Ståhlberg toimi eduskunnan puhemiehenä vuonna 1914.

Suomen itsenäistyttyä hän oli keskeinen tasavaltalaisten johtohenkilö, joka muun muassa vastusti vuoden 1918 kuningaskuntahanketta. Heinäkuun 25. päivänä 1919 kansanedustajat valitsivat hänet Suomen ensimmäiseksi presidentiksi.

Muotokuva on eduskunnan muotokuvakokoelmassa. Sen on maalannut Eero Järnefelt.

ASETUSKOKOELMA.

Sisällys:

- Siv. 1. Suomen Hallitusmuoto.
» 24. Laki Suomen Hallitusmuodon täytäntöönpanemisesta.

Suomen Hallitusmuoto.

Annettu Helsingissä, heinäkuun 17 päivänä 1919.

Koska, sen jälkeen kuin Suomi on tullut riippumattomaksi, täysivaltaiseksi valtioksi, on käynyt tarpeelliseksi kehittää ja vakaannuttaa sen valtiosääntöä uusilla perustuslain säännöksillä, jotka, samalla kuin ne takaavat valtiovallalle tarpeellisen lujuuden, laajentavat kansaneduskunnan oikeuksia ja turvaavat kansalaisten oikeutta ja lainalaista vapautta, vahvistetaan täten, Eduskunnan päätöksen mukaisesti, joka on tehty 20 päivänä heinäkuuta 1906 annetun Valtiopäiväjärjestyksen 60 §:ssä määrättyllä tavalla, seuraava hallitusmuoto Suomelle.

I. Yleisiä säännöksiä.

1 §.

Suomi on täysivaltainen tasavalta, jonka valtiosääntö on vahvistettu tässä hallitusmuodossa ja muissa perustuslaeissa.

2 §.

Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta.

Lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta yhdessä tasavallan presidentin kanssa.

Ylin toimeenpanovalta on uskottu tasavallan presidentille. Sen ohessa on valtion yleistä hallitusta varten oleva valtioneuvosto, johon kuuluu pääministeri ja tarvittava määrä ministereitä.

Itsenäisyys ja demokratia

Suomen tasavallan kaikkia ongelmia ei suinkaan saatu ratkaistuksi. Maan itsenäisyys ja parlamentaarinen demokratia joutuisivat myöhemmin vielä monta kertaa vakaviin kriiseihin ja uhkaaviin tilanteisiin. Mitkään näistä kriiseistä eivät kuitenkaan ole olleet yhtä vaarallisia ja arvaamattomia kuin ne dramaattiset, julmat ja myös traagiset vaiheet, joita maamme kävi läpi vuosina 1917–1918.

Mikä sitten oli kaiken tämän merkittävin opetus? Ehkä se, että edustuksellinen demokratia ja vastuullinen yhteiskunnallinen keskustelu ovat paras tae kansallisesta suveriniteetista. Tämä on ehkä syytä pitää mielessä myös 2000-luvulla.

*Eduskuntatalo valmistui vuonna 1931
itsenäisen Suomen monumentiksi.*

Teksti

Henrik Meinander

Kuvat

KANSI
Jaakko Vähämäki / Vastavalo

SIVU 2
Pentti Sormunen / Vastavalo

SIVUT 4, 16
Eduskunta

SIVUT 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17
Museovirasto

SIVU 15
Nurmijärven museon kuva-arkisto

SIVU 19
Vapriikin kuva-arkisto

SIVU 22
Pertti Nisonen / Eduskunta

SIVU 24
Markku Ulander /Lehtikuva / Eduskunta

SIVU 27
Marc Goodwin / Eduskunta

Taitto

Jaana Holmberg

EDUSKUNTA

12/2016